

Şapka İnkılabı

Eskiye ait dış görünümü çağdaş hale getirmek ve kıyafette modern dünya ile birlikte hareket etmek amacıyla 1925 ve 1934'te yapılan yasal düzenlemeler.

Millî Mücadele'nin başarıyla sonuçlanması üzerine ülkeyi 'muasır medeniyet' seviyesinin üstüne çıkarmak isteyen Mustafa Kemal Paşa, gerçekleştirilen inkılâpların gayesini, Türkiye devletini çağdaşlaştırmak ve gelişmiş devletlerin seviyesine çıkarmak olarak ifade etmiştir.

Türk inkılâbının bir amacı da, Türkiye'nin modernleşme sürecini engelleyecek kurum ve kuruluşları ortadan kaldırmaya yöneliktir. Bu amaçla yapılanlar siyasî, hukukî, sosyal, dinî ve eğitim konusundaki inkılâplardır. İlk siyasî değişim, Lozan Konferansı öncesi 1 Kasım 1922'de Saltanatın kaldırılmasıdır.

Gerçekleştirilen inkılâplardan biri de kılık kıyafeti yani dış görünümü medenileştirmek için yapılan toplumsal alandaki düzenlemeler olmuştur. Eskiye ait dış görünümü çağdaş hale getirmek, böylece kıyafette modern dünya ile birlikte hareket etmek, 1925 ve 1934'te yasal düzenleme yapılmıştır.

Atatürk, değişik yer ve tarihlerde yaptığı konuşmalarında gerek kadın gerekse erkek giyimi hakkında görüşlerini açıklamıştır. Daha 1919 yılında Erzurum Kongresi çalışmaları esnasında Mazhar Müfid'e yazdırdığı notlar arasında tesettürün ve fesin kalkacağı ve medeni milletler gibi şapkanın giyileceği görüşü de vardı.

Atatürk, yurtdışına yaptığı gezilerde de Avrupa'daki siyasî, sosyal ve kültürel alandaki bu değişimi yakından görme fırsatını yakalamıştır. Kıyafetin medenî hale gelmesi kanaati onun kafasında daha 1900'lü yılların başında oluşmuştur.

Falih Rıfki, "...Kuvayı Milliye kalpaklı idi. Ordusunun İzmir'e girdiğinin haftasında bütün iç sokaklar, Anadolu'ya geçen Rum esirlerin başlarından attıkları şapkalarla kaldırım gibi döşeli iken, halkın Anadolu'dan gelen kalpağa selam verdiğini görmüştüm..." dedikten sonra "Bu başlık değil baş davasıydı. Çankaya'da resmî kıyafet ve başlık meseleleri 1925'de sık sık görüşülmüştür sözleri ile konu hakkındaki yaklaşımı ortaya koymuştur.

Atatürk, çeşitli vesilelerle gerek halkın durumunu yakından takip etmek, gerekse inkılâpların topluma yansımalarını görmek için yurt gezilerine çıkmıştır. Bu gezilerinden biri şapka inkılâbını başlattığı Kastamonu gezisidir. 23 Ağustos 1925'te Kastamonu'ya gelen Atatürk, burada yaptığı konuşmada, kıyafet meselesini medenî olmanın, çağdaşlaşmanın bir gereği olarak ele almıştır. Kıyafet hakkında 28 Ağustos 1925'de İnebolu Türk Ocağında yaptığı konuşmasında da özetle kıyafetimizin millî ve medenî olmadığını, Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Türk halkının medenî olduğunu, baştan aşağıya her alanda medenî olmasını, medenî ve uluslararası kıyafetin benimsenmesinin gerekliliğini vurgulamıştır. Medenî kıyafeti ise, ayakta iskarpin veya fotin, bacakta pantolon, yelek, gömlek, kravat, ceket ve bunları tamamlayan ve şapka diye adlandırılan serpuş olarak tanımlamıştır.

Dokuz gün süren Kastamonu- İnebolu gezisinden sonra arkadaşlarının her birinin başında beyaz birer panama şapkası vardı. Hep birlikte Gazi'yle birlikte fotoğraf çektirmişler, bunlar "İlk şapkalılardı." Artık Ankara'da fesliler değil şapkalılar çoğunlukta idi. Atatürk'ü karşılayanlar arasında dönemin Diyanet İşleri Başkanı Rifat Börekçi de vardı ve Börekçi bu konuda "Şapka giymekte dini ve vicdani mahzur yoktur" diyerek dinin modernleşmeye karşı olmadığını göstermişti.

Kastamonu'dan 31 Ağustos 1925'te ayrılan Mustafa Kemal Paşa, 1 Eylül 1925'te Ankara'ya döndüğünde başında

şapkası vardır ve kendisini karşılayanlar da şapka giymişlerdir. Ertesi gün 2 Eylül 1925'te Bakanlar Kurulu kararnamesi ile ordu ve donanma mensuplarıyla ulemanın ve hâkimlerin dışındaki bütün memurlar için medenî dünya olan Avrupa'da kullanılan elbise ve şapkanın giyilmesi zorunlu kılınyordu. Ayrıca bir başka kararname ile din adamları için beyaz sarık ve siyah lata kabul edilmişti. Din adamları dinî kıyafetlerini sadece görevleri başında giyinebilecekler, onun dışında sivil elbise giyinebileceklerdi. Cumhuriyet Bayramındaki kabul töreninde serpuşların çıkarılması istenmiş, din adamı olmayanların dinî kıyafetle gezmeleri yasaklanmıştır. Aksine davranışların bir yıla kadar hapisle cezalandırılması kararlaştırılmıştır.

Kastamonu gezisinden sonra Mustafa Kemal yaklaşık bir ay sürecek yeni bir yurt gezisine daha çıkmıştır. Sırasıyla Bursa, Balıkesir, Akhisar, Kemalpaşa, İzmir, Konya, Afyon'da konu hakkındaki görüşlerini açıklamıştır. Gittiği her şehirde şapka ile karşılanmıştır.

Başlangıçta şapkanın ekonomik maliyet getireceği üzerinde durulmuş fakat hükümet bu sorunu hallettiğini açıklamıştır. İstanbul'da şapka yapan ve satan dükkânlar da, özellikle memurlar dolayısıyla, aşırı kalabalık olmuş ve ihtiyaç karşılanamadığı için Avrupa'dan şapka ithal edilmeye başlanmıştır. Elbise ve şapka almakta zorlanan memurlara yardım için hükümet uzun vadeli borç vermeye karar verilmiştir. Bu miktar elli lira olup, bir senede maşlarından kesilecektir. Karamürsel fabrikası şapka yapmaya başlamış, İzmir'de de bir şapka yapım yeri kurulmuştur.

Bu gelişmeleri takiben şapka giyilmesinin yasallaştırılması, millî bir serpuş haline getirilmesi için Konya Mebusu Refik (Koraltan) ve arkadaşları 16 Ekim 1925'te şapka giyilmesi (Şapka İktisası) hakkındaki kanun tekliflerini Meclise vermişlerdir. Yapılan tartışmalardan sonra Bursa Mebusu Nurettin Paşa'(Sakallı) nın itirazına rağmen 25 Teşrinisani (Kasım) 1341(1925) tarihinde 671 sayılı yasayla Şapka giyilmesini düzenleyen 'Şapka İktisası' Kanunu kabul edilmiştir. Buna göre; "Türkiye Büyük Millet Meclisi azaları ile idare-i umumiye ve hususiye ve mahalliye ve bil'umum müessesata mensup memûrîn-î müstahdemin Türk Milleti'nin iktisap etmiş olduğu şapkayı giymek mecburiyetindedir. Türkiye halkının da umumi serpuşu olup, buna menafi bir itiyadın devamını hükümet meneder" hükmü ile milletvekilleri, bütün memurlar şapka giymek zorundaydılar. Türk halkının milli serpuşu şapka olmuştur. 1939 yılında ise Türk Ceza Kanunu'nun 526. maddesinde yapılan değişiklikle, şapkadan başka başlık giymenin cezası üç aya kadar hapis olarak belirlenmiştir.

Görüldüğü gibi şapkanın giyilmesi zorunluluğu sadece resmi görevliler ve milletvekilleri içindi ve kadınlarla, halkı kapsamıyordu. Bu dönemde tepki yaratmamak için kadınların giyimi konusunda peçe ve çarşafın yasaklanmasıyla ilgili herhangi bir yasa çıkarılmamıştır. Ama kadınların modern giyinmesi teşvik edilmiştir. Ancak, zamanla şapkanın giyilmesi gerek kadınlar gerekse halk kesimi arasında da yaygınlaşmaya başlamıştır. Sarık, ancak cami ve mescitlerde bir vazife kisvesi haline getirilmiştir. Şehirlerdeki sarıklı, şalvarlı ve fesli görünüş ortadan kaldırılmaya çalışılmış, böylece fesin yerine medeni kıyafet olarak şapka başarı kazanmıştır. Bu meselede önemli olan zihniyetin değişmesini sağlamaktı, yani dış şekil ile beraber iç dünyayı da değiştirmektir ki bu zamanla sağlanacak bir kazanımdı.

Şapka giyilmesini zorunlu kılan kanunun kabulünden sonra giyimi konusunda kurallar getirilmiştir. Askerlerin kullandığı şapkalar, batılı orduların şapkaları ile yenilenmiştir. Kıyafetteki değişim meslekî kıyafetlerde de görülmüştür. Asker, polis, sporcu, denizci, öğrenci üniformalarına çöpçülerin kıyafeti de eklenmiştir. Cumhuriyetin 21 Şubat 1925'te İstanbul'da açılan ilk hemşire okulu olan Kızılay Özel Hemşire Okulu'nda Müdür Vekili olarak görev yapan Esmâ Deniz'in çabalarıyla hemşire öğrencilerinin dış giyimlerinde o tarihe kadar başlarına örtükleri 'peçe' yerine 'şapka' giymeleri sağlanmıştır.

Şapka Kanunu genelde tahmin edilenin aksine kolay kabul görmüş bir değişiklikti. Ancak, her yeni değişiklik hareketinde olduğu gibi Müslümanlığın bir simgesi haline gelmiş olan fesin yerine şapkanın kabulü dinin elden gittiği şeklinde yorumlanarak bazı çevrelerin isyan ve tepkisine yol açmıştır. Zira, o dönemde Türk ulusunun çoğunun gavur başlığı' olarak baktığı şapka, 'İslam'ın simgesi' sayılan fesin yerine kabul edilmişti.

Şapka Kanunu'nun kabulü ve diğer yasaklamalardan sonra gerek Mecliste gerekse Anadolu'nun çeşitli yerlerinde tepkiler ortaya çıkmıştır. Bursa Mebusu Nureddin Paşa kanun teklifine Anayasaya aykırı olduğu gerekçesiyle karşı çıkmış, ancak kendisinin bu görüşü Türkiye Büyük Millet Meclisi kadar basında da tepkiyle karşılanmıştır. Meclisin dışında Kasım ayında Malatya, Sivas, Kayseri, Rize, Maraş ve Giresun'da da şapka giyilmesine karşı çıkılarak hükümet aleyhinde kışkırtmalar olmuştur. Özellikle Erzurum'da yaşanan olayların büyümesi üzerine tutuklamalar olmuş ve bölgede sıkıyönetim ilan edilmiştir. Rize'deki olaylar üzerine de İstiklal Mahkemesi'nin verdiği karar ile tutuklulardan idama çarptırılanlar olmuştur.

Tepkilerde kullanılan propaganda hükümetin dinsizliğe gittiği kadınların namuslarının zedelendiği şeklindeydi. Ülkede yaşanan olaylar üzerine yapılan yargılama, sıkıyönetim ve tutuklamaların, şapka takılmadığından ziyade bazı çevrelerin halkı kanuna dolayısıyla hükümete karşı tahrik ve kışkırtmaları sonucunda yaşanan olaylar üzerine yapıldığı söylenebilir.

Şapkanın kabulünden sonra Diyanet İşleri Başkanlığı, yeni serpuşu destekleyerek, şapkayla namaz kılınabileceğini açıklamıştır. Camilerde bütün cemaatin namaz kılarken şapka giymeleri suretiyle tek tip düzeni temin etmeleri istenmektedir. Memurlara elbise ve şapka alabilmeleri için verilecek birer maaş avanstan müftülerin de yararlanması istenmiştir.

Halkın din duygularını istismar eden yetkisiz kimselere fırsat vermemek için dini kıyafet konusunda da yasal düzenlemeler yapılmıştır.

Ayten SEZER ARIĞ

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı (BCA), 1926 tarihli Belge, **BCA**, Fon Kodu:51.0.0.0, Yer No: 5.44.7.

BCA, 12.5.1926, Fon Kodu: 51.0.0.0 Yer No: 2.6.12.

BCA, 17.11.1925 tarihli belge, Fon Kodu: 51.0.0.0. Yer No: 2.13.20.

Sürelî Yayınlar

Cumhuriyet, 2 (1925).

Cumhuriyet, 1934.

Hâkimiyet-i Milliye, 3 Teşrinisani 1341 (1925).

ATATÜRK, Kemal, **Nutuk**, Cilt II, Onuncu Basılış, İstanbul 1970.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Cilt 1, İstanbul 1945; Cilt II, Ankara 1952.

ATAY, Falih Rifki, **Çankaya**, İstanbul 1980.

AYBARS, Ergun, **İstiklal Mahkemeleri, 1923-1927**, Ankara 1982.

AYDEMİR, Şevket Süreyya, **Tek Adam**, Cilt 3, 9. Baskı, İstanbul 1985.

ERHAN, Selva, **Hemşirelik Tarihi**, İstanbul 1978.

GENTİZON, Paul, **Mustafa Kemal ve Uyanan Doğu**, Çev. Fethi Ülkü, Ankara 1983.

GOLOĞLU, Mahmut, **Devrimler ve Tepkileri**, Ankara 1972.

İMECE, Mustafa Selim, **Atatürk'ün Şapka Devriminde Kastamonu ve İnebolu Seyahatleri**, Ankara 1959.

İNÖNÜ, İsmet, **Hatıralar**, 2. Kitap, Ankara 1987.

KANSU, Mazhar Müfit, **Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber**, Cilt 1, Ankara 1966.

KARLIKLI, Şaziye, TOZAN, Defne, **Cumhuriyet Kıyafetleri**, GDS Holding Yayını, İstanbul 1998.

KILIÇ, Selami, "Şapka Meselesi ve Kılık Kıyafet İnkılabı", **Atatürk Yolu**, C 4, S 16, Kasım 1995.

KİNROSS, Lord, **Atatürk, Bir Milletten Yeniden Doğuşu**, Çev. Necdet Sancar, Dokuzuncu Baskı, İstanbul 1984.

KOLOĞLU, Orhan, "Şapka Devrimi Kafanın Dışına Değil, İçine Yönelikti", **Toplumsal Tarih**, C 14, S 83, Kasım 2000.

ÖNDER, **Mehmet, Atatürk'ün Yurt Gezileri**, Ankara 1998.

SEZER ARIĞ, Ayten, **Atatürk Türkiye'sinde Kılık Kıyafette Çağdaşlaşma**, Ankara 2007.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre II, Cilt 19, s.247-262.

TUNÇAY, Mete, **Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetimi'nin Kurulması (1923-1931)**, Ankara 1981.

TURAN, Şerafettin, **Atatürk'ün Düşünce Yapısını Etkileyen Olaylar, Düşünürler, Kitaplar**, 2. Baskı, Ankara 1989.

01/04/2023 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/sapka-inkilabi/?pdf=5955> adresinden erişilmiştir